

matech k nalézání důvodů a důkazů – 128 *tiežeš tážeš se* – 133 *duovodem dokonají* dokazují – 138 *vypravili* vypověděli – 139 *netěž netaž se*

144 *ztěž se zeptej se* – 146 *v své osobě* ve skutečnosti; *Romulus* podle pověsti zakladatel Říma a první římský král – 147 *vysadil* osadil, vybudoval – 151 *zpuosoba* podoba – 152 *vydělán* zobrazen – 156 *protivnost* protivtenství – 159 *sila protivná* síla nepřátelská, protivící se – 161 *sietné* sítěné – 162 *bran zbraň* – 164 *sečba* sečná zbraň – 166 *nabierací vél* nabíraný závoj; *antifonář* zpěvník – 167 *kapička* zdrob. ke kápě; *šlojier* závoj – 168 *vysokéj myslí* hrdá; *dvořka* dvořanka; *návuz* amulet (uvázaný kolem krku); *ošivek* přemování, prýmky – 173 *Fulgentius* římský gramatik, jehož dílo bylo pro středověkou literaturu pramenem výkladů ze života ve starověku

178 *takú měřú* tím způsobem – 179 *přivládaním* vládou – 194 *vnikují* pronikají – 203 *v svú kázen osáhli* svému vedení podrobili – 204 *škřeklavě* (*skřeklavě*) vydávajíc skřeky – 205 *úřad úkol*; *brzkost* rychlost – 207 *rozpravenie* vypravování – 209 *ujieti* chopiti – 212 *kucho-metice* žena, jež zametá kuchyň, patřící do kuchyně

EXEMPLA

Příklad neboli exemplum je krátké vypravování, bajka, parabola a pod., jichž užívali kazatelé, aby upoutali pozornost posluchačstva a názorně doložili své výklady. Zvláště rádi užívali stručných žertovných povídek s výraznou pointou. S exemply se setkáváme již v evangeliích, u církevních otců i u pozdějších spisovatelů. Od 12. století se sestavují celé soubory vhodných povídek pro potřeby kazatelské; v některých jsou povídky vypracovány tak podrobně, že se mohou uplatnit i samostatně jako vzdělávatelná četba.

Naše ukázky jsou vzaty jednak ze staročeských překladů oblíbených sbírek, jednak z několika rukopisů latinských:

O *Životech svatých Otců* srovnej výše (str. 540).

Barlaam a Josafat je vyprávění o tom, jak indický princ Josafat byl poustevníkem Barlaamem obrácen na křesťanství (řecký originál sepsán snad v 6. století; je do něho pojata Aristidova apologie křesťanství z 2. století); obsahuje řadu drobných povídek namnoze orientálního původu. Celou skladbu převodl do češtiny Tomáš ze Štítého (viz dále str. 726).

Gesta Romanorum je soubor podrobně rozvedených exempl s připojeným mravním naučením, jenž vznikl počátkem 14. století; dějištěm příběhů je nejčastěji Řím, k hlavním postavám patří panovníci římsí (pravidelně ovšem nehistoričtí). Český překlad pochází z druhé poloviny 14. století.

Povídka o mluvení Petrově k Ježíšovi je významná tím, že se na ni odvolává skladatel básně *O sedmimieczietma blázních* zapsané v rukopise Svatovítském.

Povídky olomoucké je název sbírky 35 českých exempl v rukopise z r. 1482; povídky jsou různého původu, nejsou překladem žádného ze známých svodů latinských.

ČESKÁ EXEMPLA

(LIDSKÁ ZVRÁCENOST)

Sedieše jeden svatý stařec v své peleši. Tehdy hlas k němu přijde a řka: „Vyndi ven, a ukážit lidská diela.“ Vstav i jide ven. Tehdy jeho vede i ukáza jemu múřěnina velmi černého, an sěká drva. A již bieše veliké břiemeš nakladl i chtieše zdvihnutí i nemože. A opět šed, počě viece sěkati i prikládati na to břiemeš, jehož 5 dřieve nemohl zdvihnutí. Pak jemu opět ukáza jiného člověka, an stojí nad jeze-

rem vody nabierajě a nalévaše v sudac a s druhé strany ven tečieše děrú. Opět jej vede a řka: „Pod za mnú, a ukážit opět jiné.“ I uzřě jako chrám nebo duom veliký a k tomu dva sediec na koních a nesúce po velikém břemeni. A tu chtiešta oba pojednú do vrat, ale pro ta břemena nemožešta, ješto za sebú mějiešta. A nechtieše jeden druhému přehověti, i vadiesta sě. I vyloži to viděnie a řka: „Ti, ješto sú to dřievie nesli, to sú mnišie, ješto nesú jho, točíš utrpenie svaté, ale mají na srdci pýchu a chlípú, nechtiece sě jeden druhému ponížiti, a ješto nechtie následovati tichosti a u poníženi cěsty našeho boha Jezukrista, jenž on praví a řka: „Patřete mne, jenžť sem já tichý a pokorný, a naleznete pokoj dušiem svým.“ A protož 15 ti ostanú s svú pýchú svých srdci napřěd přěd královstvím krále nebeského, našeho boha Jezukrista, a nemoci budú vníti v nebesa. A ten, ješto sěkáše drva a přikládáše na těžké břiemě, to jest ten člověk, jenž jest obtiežen mnohými hřiechy a ješče na těžké hrozně břiemě přičinie hřiechuov viece, a majě sě káti prvních hřiechuov. Ale zameškav sě prvních pokáti, i viece přičinie ku prvním hřiechóm. Ten pak, 20 jenž načieráše vody z jezera, to jest ten člověk, jenž něco dobrého činí, ale hřiechy má některé při sobě, a jich neostane, a protož ti dobří skutci zahynú se zlými. A protož člověk musí, jakož praví svatý Pavel apoštol, s bázni a s velikým strachem dobývati spasenie.“

1 *v peleši v jeskyni* – 8-9 *chtiešta... nemožešta... mějiešta* (duál) chtěli... nemohli... měli – 9 *pojednú* zároveň – 10 *přehověti* povoliti; *vadiesta sě* (duál) vadili se – 12 *chlípú* smilnost, zpupnost – 13-14 *Patřete mne* ... Mat. 11,29 – 14 *jenžť žet* – 16 *vníti* vejíti – 19 *přičinie* přičiňuje, rozmnožuje – 20 *načieráše* nabíral – 21 *neostane* neopustí – 22 *s bázni a s velikým strachem dobývati spasenie* Fil. 2,12

(POUSTEVNÍK ANDĚLEM)

Jan opat vecě k bratru staršiemu a řka: „Chtěl bych bezpečen býti, jako sú andělé, nic nedělajě, ale jako oni, jedině vždy boha chvále.“ A povrh plášt s sebe, i jide na púšt. A byv tam za týden, i vráti sě zasě k bratru. A když vztlučě na dveřě, 5 nic jemu bratr neotevřě a řka: „Kto jsi?“ On odpovědě: „Já sem, Jan.“ Tu jemu bratr vecě: „Jan jest andělem a viece s lidmi nepřěbývá.“ Tu on opět jě sě tlúci a řka: „Ját sem.“ Ale on jemu neotevřě, až i den byl. A když by zítra, otevřěv jemu i vecě: „Člověk jsi, i slušiet, aby dělal a po tom sě živil.“ Tu on pade přěd jeho nohy a řka: „Odpust mi, otče, neboť jsem vinen.“

1 *bezpečen* bezstarostný – 2 *povrh* shodiv – 3 *vztlučě* zatloukl – 5 *jě sě* jal se, počal – 7 *aby dělal* abys dělal; *po tom tím*

(ZÁSLUHA POSLUŠNOSTI)

Také otci světi praviechu o učedníku Pavla opata, jemužto učeníku Jan diechu, neb on bieše tak tichý i pokorný, že také, když jemu jeho opat rozkazováše kterúž koli věc nesnadnú, v nivčemž jemu neodpoviedáše, ani reptal v sobě, jako nechťě učiniti. Pak když budieše skotského hnojě potřeba v klášteřě, tu jej opat posláše

5 na jedno miesto odtovad nedaleko, aby tu hnojě skotského dobyl a přinesl jej do kláštera jakž moha najspieš. A tu na tom miestě bieše lvicě velmi zlá. Tehdy ten svatý Jan, učeník svatého Pavla, po rozkázaní jdieše svého opata. A když již chtieše jíti, i vecě svému opatu a řka: „Otče, od mnohých sem slýchal, že jest tu zlá lvicě.“ Tehdy stařec jako špilejě i vecě jemu: „Poběhne-liť na tě, držiž ji, a sviežě ji přivediž ji s sebú.“ A když k večeru přijide na to miesto, tu vyběhši lvicě a otda sě naň. Tu on popad ji i chtieše ji držěti. Tehdy lvicě vytrhši sě jemu z rukú i poběže. A on také za ní poběže a řka k nie: „Muoj opat mně jest prikázal, abych tě sviežě i dovedl k němu.“ Tehdy lvicě ihned sta. A on ji popad i vede ji s sebú do kláštera. Ale že sě bieše připozdil na čestě, i mějieše zaň péci jeho opat. A v tu dobu 10 pojide ten učeník a veda lvice svázánu. Uzřev to stařec i podivi sě a bohu vzda chválu. Pak ten učeník vecě: „Toť sem, otče, lvice přivedl, jakožs mi kázal.“ Tu stařec, chtě skrotiti mysl svého učeníka, aby sě nechlubil na srdci pro ten čin, i vecě jemu a řka: „Jakežs sám nemúdrý, takežs nemúdré zvieřě přivedl. Náhle 15 rozviežě ji, pustiz ji, at běží na své miesto!“

1 *světí svatí; díechu říkali – 3 v nivčemž v ničem; neodpoviedáše neodmlouval; ani reptal... jako nechtě ani nereptal... jako by nechtěl – 4 budieše bylo – 5 odtovad odtud; dobyl opatřil – 6 najspieš nejrychleji – 7 po rozkázaní podle příkazu – 9 špilejě žertuje; sviežě sváže – 10 otda sě dala se, pustila se – 11 poběže utíkala – 13 sta stanula – 14 zaň péci starost o něho – 15 pojide šel, přišel – 18 jakežs..., takežs jak jsi..., tak jsi – 19 rozviežě rozvázav*

(POTŘEBA ODDECHU)

Uda sě jednomu lovcí, honiece zvěř, viděti svatého Antonie, an vesel s bratří. I by jemu to nelíbo. Avšak svatý Antoní, chtě jemu to ukázati, že někdy slušie mieti utěšenie s bratří, i vecě jemu a řka: „Natáhna své lučiště, střěliž.“ A když to učini, opět jemu vecě: „Střěl druhé!“ A on opět střěli. Opět jemu vecě: „Střěl 5 třetie!“ Odpovědě jemu lovec a řka: „Jakž bych táhl lučišče přes moc, tak by sě zlomilo.“ Tehdy Antoní vecě: „Aj, takéžt jest na božiem posle. Jakž bychom přes moc brzo chtěli, brzo by bratřie zhynuli. A protož slušie každému odpočinúti a své úsilé oblehčiti.“ To uslyšev ten lovec, a přijě skrušenie. A velmi jemu by prospěšna 10 starcova řěč. A tak s tiem odjede od nich.

1 *uda sě stalo se, přihodilo se; s bratří s bratry klášterními (bratrstvem) – 2 by jemu to nelíbo nelíbilo se mu to – 4 druhé po druhé – 5 třetie po třetí – 6 takéžt podobně – 8 úsilé námaha; přijě skrušenie pojal lítost*

(POSLUŠNOST)

Když jeden odpověděv sě tohoto světa i jide do kláštera a prosě, aby jej přijěli, opat jemu počě rozpacně mluviti a řka: „Nášť jest zákon velmi ukrutný, aniž ho budeš moci strpěti. A protož jdi do toho kláštera, ješto snadnějie budeš moci strpěti. A toho sě nepokúšěj, ješto nemuožeš sněsti.“ Ale on sě tú hrozú nic nerozpáči, ale vice počě sľibovati a řka: „By mi opat v uoheň kázal, já bych neodpověděl.“ Tu jej opat přijě a nic sě nerozmysliv. Čhtě jeho zkusiti, i káza mu do peci 5

do horké, v niežto chléb chtiechu péci. Tu on nic nepomeškav, do peci vlez
prostřed ohně. A ten oheň pro udatnú vieru jeho ihned uhasel a rozdělil se od něho,
jako oněm třem dietkám židovským oheň jest u vrúcie peci uhasl. A tak mniechu,
10 by již uhořal, ano jako by jeho rosa studená pokropila i vynide z té peci. A protož
vězte, kakt jest poslušenství před bohem vzácno. A když ten jistý toho dne, kte-
réhož přišel, toho jest ihned pokušen, a ješče nejša posílen v dobrých činiech, i jest
pro to poslušenství nalezen u pravém svrchování.

1 *odpověděv se odřeknuv se* – 2 *rozpačně váhavě, odradivě* – 3 *strpěti sněsti* – 4 *toho
se nepokúšěj o to ...; ješto což* – 5 *nerozpáci se nepřišel do rozpaků, nezviklal se; by byt,
i kdyby; neodpověděl neodmlouval* – 8 *rozděli se oddělil se* – 9 *jako oněm třem dietkám
židovským...* Dan. 3,20; *mniechu domnívali se* – 10 *by uhořal že uhořel; vynide vyšel* –
12 *pokušen vyzkoušen* – 13 *v svrchování v dokonalosti*

(PLODY TRPĚLIVOSTI)

Do téhož kláštera jiný přijide a prosě, aby jej přijeli v zákon. A když jemu naj-
prvé příkázachu poslušnu býti, ale on k tomu slíbi i utrpenie držěti. Tehdy opat,
držě suchú huol v rucě, i vdruži ji v zemi. A to tomu bratru novotnému za díelo
příkaza, aby dotovad tu huol zaléval, dokudž by nezakvetla, na každý den, ješto
5 jest proti přirození. Tehdy ten bratr podda se v ten tvrdý zákon. I počě nositi
vodu z Nila, z té rajske řěky, a ta jest byla odtud dobřě za dvě míli. A toho úsilé
nepřěsta, až se tomu již bieše rok stekl. A k úžitku nižádné čáky nebieše. Avšakž
jeho poslušenství, to jemu počatého úsilé přěstati nedadieše. A již se tomu třetie
léto dokonáváše, a nižádné nádejě nebieše k úžitku. A když ten bratr bez přestánie
10 vodu nosě zaléváše, tehdy huol počě kvísti. A já sem viděl to jisté dřěvo, ješto
z té holi vyrostlo. A to i dnes v klášteřě v sieni stojí zelenajě se; jako na příklad
stojí pro to, což jest poslušenství učinilo a viera.

1 *zákon řehole, řád* – 3 *vdruži vrazil; novotnému novému; za díelo příkaza přikázal
za práci, za úkol* – 4 *ješto což* – 5 *proti přirození proti přírodě* – 6-7 *toho úsilé nepřěsta ne-
přestal v té námaze* – 7 *bieše se stekl uplynul; čáka naděje* – 8 *nedadieše nedávalo, nedovo-
lovalo* – 10 *dřěvo strom*

(O SLAVÍKU A STŘELCI)

Byl jeden popadl ptáčka jednoho malého, a snad slavíčka; a když jej zabiti
chtieše, by tomu ptáčku řeč dána i vece: „Co budeš lepí, když mě zabieš? Syt
mnú nebudeš. Ale pustíš-li mě, dámť troje také naučení, že budeš-li toho poslú-
chati, hodíť se dobře.“ A ten slíbi pustiti toho ptáčka, povie-li jemu co potřebného.
5 A ptáček vece: „Jednomuť tě učím: Nikdy nezelej ztracené věci! Druhé: Nehledaj
dosieci toho, jehož nemuožeš dosieci. A třetie: Nevěř tomu, co jest nepodobné
k vieře. Toho pomni poslúchati.“ A když pusti ptáčka toho, ptáček, aby pokusil,
uposlúchá-li rady jeho, poletuje vysoce počě říeci. „Ó blázne, kteraks zlú radu měl,
žes mě pustil. Nebos ztratil veliký poklad; jest ve mně kámen drahý tak veliký
10 jako pštrosově vajce.“ A tento uslyšav to velmi se smúti, i počě lúdití toho ptáčka,

zdali by jej mohl polapiti. Tehdy ptáček vece jemu: „Jižť vizi, žes nemúdrý a méhos neuposlúchal naučenie. Ráds slyšal, ale úžitkus nevzal z toho. Řeklť sem, aby ne-
želel ztracené věci, ješto nemuož navrácena býti, nebo vidím, žes se smútil a želěš
15 srdcem, žes mě pustil. Biechtť řekl: Nehledaj dosieci, jehož nelze jest dosáhnúti;
a ty hledáš popadnúti mě, a já vysoko létám a mohu se vystřieci tebe. A biechtť řekl,
aby nevěřil nepodobnému; a tys uvěřil, by ve mně byl tak veliký drahý kámen jako
vajce pštrosové, a já vešken nejsem tak jako to vajce, a ještě jako jiné vajce velmi
menšie.“

*2 co budeš lepší (lepší) co z toho budeš míti; zabieš zabiješ – 7 pokusil zkusil – 10 smúti se
zarmoutil se; lúdití lákati, vábití – 11 vizi vidím – 12 aby abys – 13 ješto jež, která – 14 biechtť
řekl byl jsem ti řekl – 16 by byl že jest*

O DVŮ MYŠÍ, JEŠTO KOŘEN U DŘEVA HLODALE, A O JEDNOROŽCI

Ktož světu slúžie hubenému, lstivému pánu slúžie, ješto jediné, což jednomu
vezme, to dá druhému, a pak opět odejme to, což jest jinému dal. Avšak hubení
a slepí lidé vzdalují se boha bohatého a dobrého; v žádosti ulehše světských věcí
a k nim svú myslí ustrnuvše, nedbají v paměti mieti, co potom bude, a co jest věč-
5 něho dobrého, ješto jest pán buoh připravil svým služebníkom. Takoví světa mi-
lovníci podobni sú jednomu, ješto utiekal před jednorožcem. A utiekaje upadl
v někakú velikú jámu, a letě chytil se rukama některakého dřeva, tak že nohama
na suk vstúpil. I zdálo mu se, by tu již mohl pokoj mieti. A vzhled doluov k kmeni,
uzřel dvě myši, jednu bielú a druhú črnú, ana u kořena hryzeta bez přestánie kmen
10 toho dřeva. A již ho mnoho uhlodale biechu, že již skóro měly dohrýzti, aby se
všecko dřevo převrátilo. Uzřel také před sebú draka hrozného, an usta rozčesl
a zievá naň hledě a chtě jej shltiti, když dřevo padne. Uzřel také čtyři hadové hlavy,
any sipie proti sobě vadiece se tu bliz u noh jeho na tom dřevě. Pak vzevřev nad se
uzřel medové krápějky, any kapí z větvie toho dřeva. A zapomenuv všeho svého ne-
15 bezpečenstvie, poče sáhati těch krápějek medových, a velmi nebezpečně.

I poče Barlam to podobenstvie vykládati a řka: „To podobenstvie jest těch,
ješto sú se oddali na marnost tohoto světa, pro malú lahódku světskú váziec se
nebezpečenstvie velikého. Nebo tento jednorožec nese podobenstvie smrti, ješto
vždy stíhá člověka chtiec pohubiti. A tento svět jest jáma, a dřevo, na němžto
20 stojíme, jest čas života našeho; a toho den a noc ujímá na všakú chvíli, jako oně
dvě myši, črná a bielá, ješto ústavně hryzeta ono dřevo a již sta jeho tolik uhlodale,
jelikož jest již minulo času, jakž sme živi; a tak již snad skuoro ostatek dohluozeta.
Čtyři ony hadové hlavy, ješto sipie proti sobě, jsú čtyři elementové, z nichž jest
tělo, ješto jsú protivni sobě v horkosti, v studenosti, v mokrosti, v suchosti. A jakž
25 bude jedno z těch přemoženo, tak zhyne náš život. A pak onen drak znamenává
pekelnú propast, ješto jest vždy jako usta otevřela, chtiec každého pohltiti. A ony
medové krápějky jsú libostné věci tohoto světa, pro něž nemúdrí jich sáhajíc
nepomnie svého nebezpečenstvie velikého.“

Nadpis: *hlodale* (duál) *hlodaly* – 2 *hubený* ubohý, *chudý* – 3 *v žádosti ulehše* oddavše se touze (po světských věcech) – 7 *dřevo* strom – 9 *ana* (duál) *any*, a *ony*; *hryzeta* (duál) *hryžou* – 10 *uhlodale biechu* (duál) *byly uhlodaly*; *skóro* brzo – 11-12 *rozčesl a zievá* rozevřel a má otevřenu tlamu – 13 *bliz* blízko – 14 *kapí* kapou; *věrvie* větvoví – 22 *jelikož* kolik; *dohluozeta* (duál) *dohlodaj*

PŘÍKLAD O JEDNOM KRÁLOVICI, JEŠTO PROJIEŽDĚJE SE I VIDĚL PANNY

Byl jeden král a ten neměl synuov, pro něžto byl smuten. Až jednu narodi se jemu syn, a král tiem bieše utěšen. Ale to dietě bylo očí velmi mdlú, tak že lékaři najmúďřejší řekli královi, aby tak kázal tohoto dietěte chovati, aby přes deset let slunce nevidělo ani měsiece ani ohně, řkúc: „Jinak by musilo oslnúti; tak vidíme
5 na jeho očí.“ Pak král káza takovú schránu učiniti, aby tak to dietě chováno bylo do toho času, jakož lékaři řekli. Když pak pacholík podrostl a vyveden byl z té své schrány, a král k svému a k jeho utěšení káza jej voditi a všeliké věci jemu ukazovati: zlato, stříebro, drahé kamenie, rúcha krásná, vozy královské, připravené koně s sedly ozdobnými, rytieřstvo, mládce urostlé, panny a panie výtečné a mnoho
10 jiného takového. A robenec tázáše se, kterak by které věci řiekali. A vše jemu pověděchu pěstúni jeho. A když poče tázati, hledě pílne na mladé ženy a na panny, což by to bylo, jeden jemu vece na smiech, že by to byli črtie, ješto lidi svodie. Když s ním přijidechu k králi, otáza král syna svého a řka: „Milý synu, což se najlépe líbí z toho ze všeho, cos viděl?“ On odpovědě: „Nic mi se tak nezdá
15 milé jako oni črtie, ješto lidi přeluzují; v těch bych byl přiezni najraději.“ I poče se král tomu diviti nevěda, co tiem miení, až jemu pověděchu.

1 *pro něžto* pročez – 2 *očí mdlú* (duál) *mdlých očí* – 4 *oslnúti* oslepnouti – 5 *na očí* (duál) *na očích* – 10 *robenec* dítě, chlapec – 12 *črtie* čerti – 13 *svodie* svádějí – 15 *přeluzují* oklamávají, podvádějí

O MLUVENÍ PETROVÉ K JEŽÍŠOVI

Čte se v knihách o mluvení svatého Petra ku pánu Ježíšovi, kdež die: „Viděl sem kdys pět mužóv, kteréžto někteří lidé za blázny měli. Prvého sem viděl, an jie piesek morský tak chtivě, až mu s uobú stranú úst ven se sypáše. Jiného sem viděl, an stáše nad jamú síry a smoly plnú, z niežto smrad netrpělivý vycházieše.
5 Třetieho sem viděl v horúci peci ležiece, kterémužto tak veliká horkost stačiti nemohla, nebo chvátáše jiskry, jenž z peci letiechu. Čtvrtého sem viděl, jenž na výsosti chrámu sedieše, aby vietr lapal, a vždy usta otevřel, aby každý člověk jej viděl s uotevřenými usty. Pátého sem viděl, jenž údy své, ruce i noze, a což mohl dosieci, usty svými hltavě žráše.“

10 Duchovně:

Najmilejší! Skrze prvního muže, jenž piesek morský jedieše, můžem znamenati lakomého, jako múdry Šalomún praví: „Jeden jest a druhého nemá, avšak dělati

nepřestane ani pomyslí, by řekl: Dělán a neviem, komu se dostane.“ Příklad o onom bohatci, kterýžto řekl: „Zbořím stodoly své a věčšie učiním, a tam všecko, 15 což se mi obrodí, svezu a diem duši své: Duše má, máš mnoho dobrého položeno na mnohá léta; odpočívajíc jez, pí a hoduj!“ Ale řekl jemu buoh: „Blázne, této noci duši tvú vezmu od tebe, ale cos připravil, čie bude?“ Tak jest každý, ktož zbožie hromazdí a nenie v boze bohat. – O druhém, ješto stál nad jamú, ten se přirovnává k smilnému a k lakotnému, o nichž svatý Pavel die: „Ale nynie i pláče 20 diem o těch, jenž jsú nepřietelé kříže Kristova, jichžto konec záhuba, a jichžto buoh břicho jest.“ Také oheň a síra často nápoj jich bude u věčném zatracení. – Třetí, jenž v horúci peci ležieše, znamená ty, jenž po cti stojie a nad jiné zbožím nebo urozením se velebie, chudé lúpie. O nichžto Písmo die: „Zdas nevzal základu bratra tvého bez viny a nahé lúpil?“ – Čtvrtý, jenž seděl na výsosti chrámu, znamená všechny ty, jenž cožkoli dobrého činie, marné chlúby v tom hledají, 25 jakožto všichni pokrytci, o nichž Čtenie die: „Všecko to, což činie, proto činie, aby od lidí byli viděni. Věru, pravím vám, vzalíť jsú odplatu svú.“ – Pátý, jenž hltavě své údy žráše, znamená ty všechny, jenž dobrým kazatelóm nebo jiným dobrým křestanóm, jenž jsú údové Kristovi, utrhá a nikdy toho utrhánie nepřestane.

4 *netrpělivý nesnesitelný* – 5 *ležieše ležícího* – 6 *chvátáše chytal* – 8 *noze* (duál) nohy – 10 *duchovně* tímto slovem se zpravidla uvádí přenesený, náboženský výklad exempla – 14-17 *zbořím stodoly své*... Luk. 12,18-20 – 15 *obrodí se* urodí se – 18 *hromazdí* shromažďuje – 19 *svatý Pavel die* Fil. 3,18-19 – 22 *po cti stojie* usilují o pocty – 23 *Písmo die* Job 22,6 – 24 *základ záloha, zástava* – 26 *Čtenie die* Mat. 6,2

O TIBERIOVI CIESAŘI

Tiberius ciesař v Římě kralováše, jenž přieliš hlas sladký milováše. Protož 5 přihodilo se jednu, když byl na lov jel, uslyšal některaký hlas velmi sladký. A tak se jemu zdálo, že nikdy tak sladkého hlasu neslyšal. A po tom hlasu sám jedinký jel. A když k tomu miestu přijel, uzřel některakú vuodu dlúhú a širokú, podlé niežto 10 některaký chudák sedieše huda na své húsličky, z nichžto ten sladký hlas pocházieše. I vece jemu ciesař: „Milý, pověz mi, kterak jest to, že z těch húsliček tak sladký hlas vycházie?“ Tehdy on odpovědě: „Pane, tuto třidceti let sem bydlil a buoh mi dal takú milost, kdyžkoli v struny udeřím, inhed sladký hlas z nich vynde, že ryby tuto přijdú ke mně, jimiž já i má čeled do sie chvíle živili sme se. Ale po- 15 hřiechu s druhé strany této vody vycházie některaký skřečník s hvízdačkú, že tak načítě sladce hvíždě, že ryby nechajíce mne i jdú k uonomu skřečníkovi.“ Vece k němu ciesař: „Aj, teď v měšci svém mám zlatú udici, vezmi ji k sobě a přivěz k dlúhému prutu; udeřiž v húsličky, a tak ten jistý skřečník s hanbú otejde.“ Tehdy ten jistý chudý rybář učinil podlé rozkázanie ciesařova: přivázav k dlúhému prutu udici jal se hústi. Inhed ryby z té vuody jakžto dřieve k němu běžiechu 15 a on je ven udicí metáše. Uslyšav to skřečník i uzřev s hanbú odšel, a ten jistý chudý rybář až do smrti bez přiekazy v té vuodě ryby lovieše.

Duchovně pak:

Najmilejší! Tento cesař jest pán náš milý Jezus Kristus, jenž přieliš sladký
20 hlas, to jest nábožnú modlitbu miluje. Také svá zvierata honí, to jest duše, kteréž
dábel svú chytrostí k divočství pripravil. Ale voda, v nížto ryby biechu, jest tento
svět, pln hříšných lidí. Ale chudý rybář, jenž sedieše podlé té vuody, jest každý
kazatel, jenž má mieti húsle svatého Písma, jimižto ryby, točisto hříšné z vuody
na zemi vytahuje, to jest do nebeského královstvie. Ale pohřiechu když kazatel
25 jme se v húsle svatého Písma býti, to jest kázati, inhed skřečník, to jest dábel hvíždě
tak sladce, že hříšní lidé kazatele netbají, chopiece se rozličných libostí dábel-
ských. Protož kazatelovi potrebie jest, aby sobě udice zlaté, to jest milosti božské
dobl, jížto by mohl hříšné bez přiekazy dábelské přivesti do věčné radosti.

4 *podlé vedle* – 9 *do sie chvíle* dosud – 10 *skřečník* pištec; *hvízdačka* pištala – 11 *načítě*
neobyčejně, znamenitě; *hvíždě* hvízdá – 12 *teď* zde, tu; *přívěž* přivaž – 17 *bez přiekazy* bez
překážky – 21 *k divočství* k divokosti; *připravil* přivedl

OD TESAŘE A OD ŽENY VĚRNÉ

Havel když kralováše múdry a velmi mocný, umyslil sobě, aby sien krásnú
udělal. Toho času v jeho královstvě bieše některaký tesař, jménem Tirijs, velmi
misterný. Zvěděv to ten jistý král, kázal jeho před se zavolati, aby jej zjednal na to
jisté dielo. V tu chvíli také bieše některaký rytieř v tom královstvě. Spatřiv múdrost
5 i šlechtnost toho jistého tesaře, smluvil se ženú, pro jeho múdrost a šlechtnost
dal jemu svú dceru za ženu a velmi valnú svatbu učinil. Potom, když se ta svatba
skonala, žena toho jistého rytieře, zavolavši jeho, toho jistého tesaře, zetě svého,
k sobě, vece k němu: „Poněvadžs mú dceru sobě za ženu pojal, aj teďť dávám tuto
košili dosti dobrú, kterážto košile má takúto moc: Budeš-li jí až do smrti požívati,
10 nikdy jí netřeba práti, aniť se zděře, ani zetlé, dokudž spolu věrně v svém stavu
manželském budete přebývati. Pakli by kto z vás, jehož buoh ostřez, lože přestúpil,
inhed se ta košile zšpiní a bude potrebovati pránie jakož i jiné rúcho.“ Uslyšav
to ten jistý tesař, vděčně tu košili přijal a velmi snažně děkoval a řka: „Děkujít
velmi, milá matko, žes mi tu košili dala napomínající nás, abychom věrně v svém
15 stavu až do smrti stála. Nebo nižádný z nás pro tu košili nebude směti svého stavu
přestúpiti, by druhý nezvěděl.“

Po malých dnech ten jistý tesař zavolán byl od krále, aby jemu tu jistú sien
dělal. A on vzem tu jistú košili, nechav ženy doma, bral se na dielo. A když tam
děláše věrně a vždy v tej košili, nikdy se nezašpinila, ač i častokrát velmi se dělaje
20 potieše. Mnozí to vidúce velmi se tomu divichu. A mezi tiem přišel k němu jeden
rytieř i otázal jeho a řka: „Milý mistře, prosímť tebe, pověz mi, kterak jest, že tak
ustavičně vždy v té košili děláš a častokrát se velmi potíš, že se nezašpiní?“ Odpo-
vědě ten jistý tesař: „Netřeba jí práti, neb se nemuož zašpiniti.“ Tehdy ten jistý
rytieř otáza jeho a řka: „Milý, proč jest to?“ Odpovědě tesař: „Máti ženy méj dala
25 mi ji, jenž má takúto moc, aby čista byla, dokudž já neb má žena svého lože ne-

přestúpíme.“ Uslyšav tu řeč ten jistý rytieř, vece sobě na mysli: „Já tě k tomu připravím, že musíš tu jistú košili práti.“ A inhed jel do domu toho jistého tesaře bez jeho vědomí. A když tam přijel, tehdy žena toho jistého tesaře dosti ochotně jeho přijala do svého domu a jej vedlé svého statku, jakož na rytieře slušie, ctíla.

30 Uzřev ten jistý rytieř tu čest i to ochotenství k sobě, jal se jí inhed frejovati i o freji mluviti, aby jí mohl o jejie čest pripraviti. Jemuž ona vece: „Pane, zdas proto přijel, aby u mne na freji byl?“ Vece rytieř: „Panie, i ovšem sem o to přišel, abych tvú milost nalezl.“ A mezi jinú řečí mnoho jí slibováše, ač by jeho vuole naplnila. Tehdy ona uslyševši jeho řeč i ten slib, vece k němu: „Rač se mnú jíti, a což na mně
35 žádáš, to vše budeš mieti.“ A on uslyšav to s velikú radostí šel za ní do jedné komory. A když tam bieše, ona vyšedši ven zavřela po sobě i zámek zamkla, řekši jemu: „Tu mne čekaj, dokudž já svého času neuzřím.“ A tak zavřevši jeho chováše jeho, skrze okno jedno chleba a vody jemu podávající, kterakž koli on prosieše, aby jej vypustila, ale ona jemu odpovédieše a řkúc: „Nevyndeš, dokud se muoj muž
40 od ciesaře nevrátí.“ Potom opět druhý rytieř tu otázku k tomu jistému tesařovi učinil jako první o jeho košili. A takéž uslyšav od tesaře o tej jistéj košili, jal se mysliti, kterak by mohl jeho ženu zklamati. Připravil se jakožto první, jel k nie do domu a ochotně přivítán jest. Potom po nemúdréj řeči do druhéj komory veden a tu zavřín i zamčín od tej jistéj ženy jakožto první. Potom v zápětí třetí rytieř
45 přišel k tomu jistému tesaři a o tej jistéj košili takéž otázku učinil jakožto první dva, i takéž odpověď slyšal jako ona dva. Nepomeškav inhed jel k tej jistéj ženě a přijev tam tolikéž obdržal jako i první dva: takež v třetí komoře zavřen i zamčen byl i chován jako první dva.

Zatiem o těch třech rytieřech vyšla veliká řeč u ciesařova dvora, kam by se děli,
50 a kterak se jim přihodilo, že by tak dlúho před ciesařem nebyli. Potom po mnoho dnech ten jistý tesař přišel domov k svéj ženě. A ona uzřevši jej s velikú radostí jej počestně přivítala. A vzhlédši na košili uzřela, ano ješče čista jakožto dřieve. I vece: „Bud pochválen milý buoh, že mezi náma jest pravá milost i viera, jakožto košile tvá ukazuje.“ Tehdy on k nie vece: „Milá ženo, povím tobě o tom něco.
55 Když sem byl u dvora ciesařova, tehdy přišli ke mně třie rytieři, jeden po druhém, a tázali mne, proč by se nemohla zašpiniti. A oni po tej řeči jevše ke mši viac jich nevídati.“ Tehdy ona vece: „O těch rytieřích povím tobě něco maličko. Když každý z nich bez tebe, jeden po druhém, ke mně přijeli, a hledajíc na mně nepodobné věci krásnú řečí, sliby i dary rozličnými, tu sem jich múdře odbyla, jakž sem uměla,
60 a potom každého zvlášče v prázdnej komoře zavřela i do dnešnieho dne je držím i chovám, dávající jim chléb a vodu, aby potom byli múdři a nižádnéj ctnéj paní pokušovati nesměli, ale jich čest se všech stran ohrazovali, jakožto na dobré slušie. Také i koně jich ješče chovám a jim plnú potrebu dávám.“ Uslyšav to tesař, vzradoval se velmi pro vieru i ustavičnost svéj ženy a ty jisté rytieře propustil, přijev
65 od nich slib pod věrú, aby viac nižádné šlechtnéj ženy nezatrhali. A ten jistý tesař s svú věrnú ženku v pravé viře i lásce do smrti ostal.

Najmilejší! Tento ciesař jest otec nebeský, jenž má sien ustaviti, točízto srdce

- člověcie dobrými mravy ozdobiti, v němžto pán buoh s chutí přebývá, jakožto Písmo praví o věčnéj múdrosti: „Rozkoš má jest přebývati s syny člověčími.“
- 70 Ale rytieř, to jest Kristus, jenž má krásnú dceru, to jest duši, kterúž bieše dal za tesaře pro jeho múdrost, to jest za dobrého křestana, jenž ji pojal jako za manželku s košili čistú, točížto s křestanskú věrú, bez niežto nelze spasenu býti. A jakžto dlúho člověk přebývá v dobrém životě, tak dlúho viery nepoškrvní. Třie rytieři, jenž přicházejí, aby tej duše pokusili, jest pýcha, lakomstvie a smilstvo. Ty tři rytieře
- 75 múdrá a věrná duše má zavřieti v komoře, to jest v skrúšení, v svatěj zpovědi a v dosti učinění, a zato odplatu vezme od otce nebeského v věčnéj radosti.

Nadpis: *od tesaře o tesaři – 1 sien palác – 7 skonala se skončila – 8 teďt zdeť, tu ti – 9 požívati užívati – 10 aniť se zděře, ani zetlé ani se neroztrhá, ani nezetlí – 11 jehož čehož – 15 stála (duál) stáli, vytrvali*

18 *vzem vzav – 21 otázal otázal se – 22 ustavičně stále – 28 ochotně vlídně – 29 vedlé podle – 30 ochotenství ochota; frejovati dvořiti se; o freji o námluvách, o namlouvání – 32 aby byl abys byl; o to proto – 33 milost láska; ač by jestliže by – 38 jedno jen – 41 takéž podobně*

49 *děli se poděli se – 53 viera věrnost – 56 jevše odjeli a... – 58 hledajíc na mně nepodobné věci pokoušejí se u mne o neslušné věci – 62 pokušovati pokoušeti, sváděti; ohrazovali chránili – 63 potřebu výživu – 64 ustavičnost stálost, pevnost; přijev přijav – 65 nezatrhali nepokoušeli – 69 Rozkoš má... Přisl. 8,31 – 75 v skrúšení v lítosti (kajicné)*

Tuto se píše

O JEDNÉ ŽENĚ, KTERAK SE JEST SMILSTVEM ZAPÁLILA
proti synu svému a přebývala s ním, až i počala synem

- Jedna žena zápalem a libostí smilstva jsúci zapálena proti synu svému vlastnie-
mu, jehožto tak velmi zamilovala, až s ním i počala, a počevši i porodila syna. Tehdy
bázní velikú pro tak veliký hřiech jsúci přestrašena a bojieci se, by jí náhlá smrt
nepřišla a potom aby na věky nebyla zatracena, a protož myslila převelmi velikým
5 myšlením, aby se mohla s některým múdrým knězem o ten hřiech poraditi, kte-
raké by pokánie za ten hřiech měla přijieti. I stalo se jest, že jest šla, došla s velikú
prací i s tiem dietětem a ukázala se jest před papežem Innocenciem, a to s tak
velikým pláčem a křikem činieci zpověd, ano všickni lidé slyšie, tak že sú se lidé
velmi ulekli toho jejieho křiku. A vida papež té ženy skrúšenie a tak veliký pláč, počal
10 jest mysliti, právě-li by se chtěla káti. I přikázal jí, aby v takovém rúše tu před lidmi
se okázala, v kterakém jest s synem svým přebývala, když jest hřešila. Tehdy ona
odváživši se hanby věčné, pro kterýžto hřiech měla muky na věky u pekle trpěti,
inhd jest vyšla a rúcho s sebe složila, jedno v jedné košili přišla do kostela k sva-
tému Petru a tak se jest ukázala, že jest hotova byla učiniti, což by jí koli za ten
15 hřiech bylo uloženo. A když tomu porozoměl ten papež Innocencius, že se ta
žena dala před ním u velikú pokoru, nižádného jí pokánie za ten hřiech neuloživ
přede všemi lidmi řekl jest: „Odpuštěn jest tobě ten hřiech, jdiž u pokoji!“ ni-
žádného jí pokánie neostaviv.

A když takovou věc uslyšel jeden z kardinálův i z zákoníkův o něm, jako onen
20 zákoník, ještě reptáše proti pánu bohu, ještě hříechy lidem odpúšťěl, též tento
proti tomu papeži reptáše pravě, že by nepravě hříechy odpúšťěl, a pro takový
veliký hříech že nenie dosti učiněno tak malé pokánie. K němužto papež odpo-
věděl: „Jest-li, žeť sem já jí v tom nepravě učinil, ďábel ať inhed v mé tělo vstúpí.
25 Pakli ty mě nepravě súdíš, staň se tobě též.“ A inhed jest ďábel toho kardinála
počel trápiti, a skrze trápenie pán buoh té ženě hříechy odpustil. A když ten div
na sobě učiněný ten jistý kardinál uzřel, od toho času prosil lidí, aby se zaň lidé
pánu bohu modliti; inhed jest ďábel z něho vystúpil. A on klek nábožně na kolenú
zaslíbil pánu bohu, že nikdy nemieni se jeho svaté milosti protiviti ani odporen
býti. A protož nižádný zúfati nemá, by byl najvětčí hříešník, že bude-li se věrně
30 a právě a spravedlivě svých hříechuov káti, že se nad ním milý pán buoh smiluje,
zde dá milost a po smrti věčnú radost, k kterězto radosti dopomáhaj nám ten milý
Ježíš, přítel najmilejší. Amen.

Nadpis: *přebývala* tělesně se stýkala; *počala synem* počala syna – 1 *libostí smilstva*
záľbením, libováním si v smilstvu – 2 *zamílovala* oblíbila; *počevši* počavši – 6 *přijieti* při-
jmouti – 9 *skrúšenie* lítost – 10 *právě-li* zda opravdu – 13 *jedno* jenom – 21 *nepravě* neprá-
vem, nesprávně, nespravedlivě – 24 *těž* totěž – 24-25 *jest počel* počal – 28 *odporen býti*
odporovati – 29 *by byl* i když byl

Tuto se opět píše
O JEDNÉ JEPTIŠCE ŘEČ VELMI PĚKNÁ,
kterážto chtěla jest vyjítí z kláštera,
nemohúci v něm býti pro zapálenie smilnosti těla

Bieše jedna jeptiška velmi krásná a ku panně Mariji velmi nábožná, jménem
Beatka, a od jednoho žáka velmi milována. Tak jsúci jeho milostí zapálena, tak
že klíče, kteréž mějieše od kláštera, poručila panně Mariji před jejíem obrazem řkúci:
„Již sem v zápale těla rozniecena. Nemohu v tomto klášteře déle býti.“ I odešla
5 pryč s tím žákem. Kterúžto pannu biedný žák porušil, potom po nemnohých
dnech ji opustil. Ale ona nemajíci, čím by se živila, a do kláštera vrátiti se styděla,
učiněna jest nevěstkú. A v tom hříechu byla patnácte let. A když již sobě stýska-
la, jednoho dne přišla v světském oděvu ke dveřóm toho kláštera, v kterémžto
jest prvé přebývala, i řekla jest k vrátné toho kláštera: „Znala-li si Beatku, strážnú
10 tohoto kláštera?“ Odpověděla: „Výborně sem znala, neb zajisté jest svatá, poctivá
i zachovalá až do dnešního dne v svém panenství.“ A uslyševši ta slova chtěieše
odjítí. Ale panna Maria ukázala se jí v své vlastní tváři a řekla k ní: „Já sem pat-
nácte let v tomto klášteře za tě posluhovala; i protož navrať se zase na své miesto
a čiň pokánie za své hříechy, neb ižádný z lidí nevie tvého zlého účinku.“ Kterážto
15 inhed všedši do kláštera pánu bohu děkující i panně Mariji, i byla žíva dobře
pánu slúžieci až do smrti.

2 *Beatka* Beatrix; *žák* klerik; *milost* láska – 3 *poručila* svěřila, odevzdala – 5 *porušil*
svedl – 9 *prvé* dřive – 12 *v tváři* v podobě – 14 *ižádný* žádný, nikdo; *účinek* skutek

Tuto se píše div,

KTERAK SE PÁN BUOH UKÁZAL SVATÉMU AUGUSTINOVÍ

O svaté trojici velmi nesnadno jest mluvit. Neb když svatý Pavel byl do třetího nebe vtržen a tu okamžení přepovýšených tajných věcí zazřev, avšak odtad se vrátiv nic všetečně o svaté trojici mluvit nesměl. Než podiviv se, v tom velikém ohromení řekl jest: „Ó převysoká výsosti bohatství, múdrosti a umění božieho!
5 Kterak sú neobklíčení súdové jeho, ižádným rozomem nepostižené cesty jeho! I zdali jest kto poznal smysl boží anebo jeho rádcí byl?“ A protož múdry Šalomún to skrže obdarování božie múdrosti řekl jest: „Jakož ten, jenž strdí jie mnoho, jest jemu škodno, takež ten, ktož o blahoslavenství božiem žádá přieliš ohromen býti od chvály božie.“ A protož praví svatý Augustin v kněžách O svaté trojici: „Ktož
10 koli hledá, kterak sú v jednotě tři osoby, otec, syn i duch svatý, nikdiež tak nebezpečně zablúdití nemóže ani pracnějie. Ale komuž dá buoh nalézti, nic utěšenějšího nenie.“ Toho potvrzuje také múdry Šalomún a řka: „Výše svého rozomu ničehož nesáhaj.“

A protož čte se o svatém Augustinu, že když kniehy O svaté trojici skládal, najprvé se skrúšeným srdcem mocně bohu poručil, toho na bohu prose, aby mu dal
15 o tak velikých nesnadnostech právě a duostojně psáti. A když jednoho dne chodě po mořském břehu o svaté trojici myslil, nalezl jedno dětátko velmi krásné, stříbrnou lžičku mořské vody nabierající a v malú jamku lejíce. Jemužto se svatý Augustin zasmáv vece: „I co činíš, milé dietě?“ Dětátko odpovědě: „Chci všicku
20 mořskou vodu do této jamky přelíti.“ K němužto svatý Augustin vece: „Kterým to obyčejem móžeš učiniti, ano moře veliké, lžička malá a malá jamka?“ K němužto dietě vece: „Mně to snáze bude učiniti, než tobě, cos zamyslíl, naplniti. Tos sobě úmysl vzal, aby ve svých kniehách o přepovýšených nesnadnostech svaté trojice psal, jehožto ižádní smyslové nemohú obklíčiti ani kteří rozumové sněsti.
25 A tvé kniehy sú jako malá jamka těch velikých nesnadností zdržeti, a tvój rozum jest jako malá lžička z tajnice božie nabierati, a svatá trojice jest bezpříemně veliká hlubokost.“ A to řek dětátko i zmizalo.

2 vtržen vtažen; přepovýšených nejvyšších; zazřev zahlédnuv – 4 Ó převysoká výsosti... Řím. 11,33 – 5 neobklíčení neobsáhli, nekoneční; nepostižené nepostižitelné – 6 rádcí rádcem – 7 jakož ten... Přisl. 25,27; strdí medu; jie jí – 8 takež tak také – 11 pracnějie namáhavěji – 12-13 výše svého rozomu... podle Přisl. 17,16 a 24,7 – 13 ničehož nesáhaj ničeho se nedotýkej, o nic neusiluj

15 skrúšený pokorný – 16 nesnadnost nesnadno pochopitelná věc; právě správně – 21 obyčej způsob; ano neboť – 22 zamyslíl usmyslíl si – 24 obklíčiti obsáhnouti, pochopiti – 26 z tajnice ze skrýše, z tajemství; bezpříemně náramně

(SUŇTE SPRAVEDLIVĚ)

Vlk byv jednu nemocen a velmi stonal; než chtě zdrav býti, slíbil v nemoci masa nejísti až do smrti. A zhojiv se a byv zase zdrav, nemoha sobě jednu nic uhoniti u veliké vodě k snědku, pojide ku potoku hledaje ryb. A osel mu se nahodí,

bředa skrze potok od mlýna, pytel múky na sobě nesa. Vlk mu vece: „Pomáhajž
5 buoh, milá vyzinko! Oj, co sem tebe dnes celý den hledal, až sem se s tebou i potkal.“
Osel jemu vece: „Milý vlče, jáť sem osel, zvíře hlupé a robotné, a nejsemť vyzina.“
Vlk mu vece: „A zdalis neslychal, že liška v lese, myš v dúpěti a ryba u vodě ráda
bývá? Jáť masa veď nejsem, jedno to, což jest u vodě. Tys vždy vyzina aneb sumo-
vina.“ Osel jemu vece: „Mýlíš se a zles se zeptal.“ Vlk vece: „Prav tu řeč tomu,
10 ktožť ryb nezná. Ty si vždy rybové maso, jáť tě vždy sniem. Mluv sobě sem i tam,
cožť já znám, toť já znám.“

3 *pojide* zašel; *nahodi se* nahodil se, *namátl se*, přišel mu do cesty – 4 *bředa skrze potok*
brodě se přes potok – 5 *vyzinka* (dem. k *vyzina*) vyzí maso – 8 *ved* (z *vědě*) zajisté, věru;
jedno jenom; *vždy přece*; *sumovina* sumčí maso – 10 *rybové* rybí

LATINSKÁ EXEMPLA

(O DUCHOVNÍ SLEPOTĚ)

Bylo jedno kruté zvíře, jménem vlk. Ten vstáváje časně zrána ze svého pe-
lechu a vida počátek dne řekl: „Děkuji ti, Pane, neboť dnes se nasytím tvého stvo-
ření, jak mi má mysl právě ukázala.“ A vyjda nalezl na poli svini s prasátky a spa-
třiv je řekl: „Sláva tobě, Pane! Věděl jsem jistě, že dnes naleznu přechutný
5 pokrm.“ A pravil svini: „Pojím, má paní, z tvých selátek.“ Svině odpověděla:
„Tak učiníš, pane můj, jak se ti zalíbí. Ale prosím, aby moji maličtí byli dříve
pokřtěni, protože jsou pohané; pak učiníš s nimi podle své vůle a přání.“ I děl jí
vlk: „Ukaž mi pramen!“ Tu ho vedla svině k náhonu, kterým přitékala voda k mlýnu,
a řekla: „Hle, posvěcený pramen!“ A vlk stoje nad náhonem a čině jakoby kněz,
10 chtěl uchopiti selátko, aby je ponořil do vody. Tu svině rypákem prudce vrazila
do vlka, a vlk padl doprostřed náhonu a proud vody ho uchvátil až k dřevěnému
kolu, jež mu potlouklo všechny údy. A stěží odtud uniknuv řekl: „Mnoho z toho
nemám, leda že jsem se zcela neutopil. Bohudfky, že jsem unikl! Vím totiž, že si
ještě dnes najdu vhodný pokrm.“ I odešel do jedné vsi hledaje husy. A přijda
15 k dvoru jednoho sedláka, uviděl kozy stojící nad pecí; i řekl jim: „Děkuji Bohu,
poněvadž vidím zamilovaný svůj pokrm.“ A jal se jíti k nim. Kozy však, jak
uviděly přicházejícího vlka, skryly se do pece. Vlk pak přišed před pec řekl:
„Buďte zdrávy, sestry! Zajisté, najím se vás až do sytosti.“ Ony však řekly: „Po-
slyš, pane! My jsme sem nepřišly pro nic jiného, leč abychom slyšely mši, abys nám
20 zpíval a učinil s námi podle svého přání.“ A on tváře se, jako by byl biskup, po-
čal před pecí výti velikým hlasem. Sousedé však slyšíce vlčí vytí vyšli s holemi
a psy a zbili ho tak, že sotva položivý vyvázl. I šel do lesa a natáhl se pod stromem,
žaluje Bohu na svou bídu a nadávaje si sám: „Ó Bože můj, jaké protiventství jsem
dnes vytrpěl. Ale, jak myslím, je to z velké části má vina. Neboť odkud mám vzdě-
25 lání? Ani můj otec nebyl knězem, ani já jsem se neučil písmu. A odkud mi takové

důstojenství, abych křtil maličké? Otec můj nikdy nebyl klerikem, a já nemám žádného církevního svěcení ani postavení. A odkud mi ten blud, abych chtěl býti považován za biskupa? Neboť jsem chtěl zpívati mši a dáti požehnání.“ A odprošoval Pána řka: „Ó Pane, kéž by sestoupil meč s nebe a mocně mne udeřil!“

30 A to se i stalo. Byl totiž na onom stromě jeden sedlák, mající v ruce sekuru, a upustiv ji vlka smrtelně zranil. A když byl vlk mrtev, sedlák s radostí sestoupiv stáhl mu kůži na den sv. Gugula, kdy se stříhají telata, na Veliký pátek po svaté Trojici, za panování vola a osla v zemi mnišské, kde bydlí hráci a pijáci atd.

(ŽENSKÁ PROHNANOST)

Vypravuje se o jakémsi prostáčkovi, jenž umíraje učinil závět a mezi jiným řekl své manželce, aby prodala vola a peníze dala za jeho duši. Když muž zemřel, žena vzala kocoura a vola a vedla je na trh. A když kdosi přišel a chtěl koupit vola, odpověděla: „Nikdo nekoupí vola, nebude-li chtít zároveň koupit kocoura.“

5 Druhý odpověděl, že chce rád koupit vola, ale o kocoura nedbá. Ona však zůstala při svém. I pravil kupující: „A zač je dostanu?“ „Kocoura,“ odpověděla, „koupíš za jednu hřivnu, protože je velmi vzácný, ale vola dostaneš za groš.“ A peníz, jež dostala za vola, totiž groš, dala za duši svého muže.

(DUCHAPŘÍTOMNOST)

Jeden sedlák přišel opilý domů a viděl všecko, nač hleděl, dvojmo. Dívaje se tedy na své dva syny myslil, že jsou čtyři, a obviňoval ženu, že má čtyři syny. A když to popírala, přikázal jí, aby se očistila. I nařídil přinést nůž, to jest rádlu, a vložit do ohně, a řekl ženě, že musí nést rozžhavené železo. Ona pak jako moudrá

5 žena odpověděla, že to ráda učiní, jestliže jí on napřed žhoucí železo podá. A on úplně zhloupnuv vzal žhoucí železo do rukou, takže mu kůže zcela slezla, a vystřízlivěl.

Narážka na středověký t. zv. boží soud železem, viz Řád práva zemského, čl. 10.

(O DVANÁCTI MĚSÍČKÁCH)

Čte se, že jedna žena poslala dceru na jahody v měsíci únoru. A ta vstoupivši do lesa uviděla dvanáct *plecháčov*, sedících okolo ohně. I řekla jim: „Dobré jitro.“ A jeden z nich: „Co hledáš?“ Odpověděla: „Sbírám jahody.“ I řekl jí Únor: „Trhej.“ A ona vzala a donesla matce, i divili se.

(O LIŠCE A DŽBÁNU)

Víte, odkud pochází ono rčení, když říkáte: *Dosti té hry?* Jestliže nevíte, tedy poslyšte. Liška se nazývá podle své lstivosti a má jméno opravdu přiměřené, neboť často mnohé obelstí a také sama je od mnohých obelstěna; o ní bylo tedy vytvořeno ono rčení. Neboť jednou, běžajíc po polích a *po pustínách* sem a tam,

5 *vběhla jest v pustý dům* a nalezla tam za pecí džbán. Pravila: „Co tu sám děláš? Všichni se už *vystěhovali* z domu, jen ty sám jsi zůstal.“ A chtějíc si způsobit kratochvíli, přivázala si ten džbán k ocasu a tak běhala po polích sem i tam; kam sama běžela, tam i džbán, až přišla k jedné studni. Pravila: „Se džbánem se přece chodí pro vodu; tož si také vody naberu. A přivázavši si džbán na krk, spustila jej
10 do studny. Když se džbán plnil vodou, chtěla jej liška vytáhnout, ale nemohla. Ohlížejíc se, řekla: „Džbáne, co to děláš. Copak nechceš ven.“ Džbán však odpověděl: „Již dosti dlouho sis se mnou *přehrávala*; již dosti té hry. Teď si zas já s tebou zahraju.“ A naplniv se vodou, džbán stáhl lišku svou vahou do studně a potopil ji.

15 Proč jsem to vyprávěl? Už jste se dost načtli o hříšících v době masopustní a vyhráli jste si s nimi podle libosti; je proto třeba se obávat, aby vám hřích neřekl totéž, co džbán lišce: „Již dosti dlouho sis se mnou přehrával“ a nepotopil tě do pekla jako džbán lišku. Proto vyznejte se teď ze svých hříchů ...

Českou veršovanou bajku z Hradeckého rkpu viz zde str. 332n.

(VŠEM SE NELZE ZACHOVATI)

Nikdo se nemůže zachovati všem. Neboť zachováš-li se všem, zle činíš, protože musíš lichoťiti a *v ucho šeptati*; a nezachováš-li se nikomu, také zle činíš, protože projevuješ krutost. A tak jeden muž, mysle si, že Bůh v něčem nečiní dobře, říkal: „Kdybych byl Bohem, chtěl bych se zachovat všem.“ Konečně mu bylo
5 při těchto slovech řečeno: „Je ti dáno, abys byl bohem.“ I domníval se už sám, že je Bohem. Měl vedle sebe dva sousedy, jeden byl zahradník a měl zahradu, druhý byl hrnčičř a sušil na slunci hrnce. Jeden prosil o déšť, druhý o jasné počasí. A tak zahradník, poněvadž mu vysýchala zahrada, přišel k němu řka: „Dej mi déšť.“ On přikázal, i pršelo hned. Potom přišel hrnčičř, jenž chtěl sušiti hrnce, a řekl takto: „Co děláš? Chceš mi zničit hrnce?“ A muž vida tuto nesnáz, řekl: „*Vzdávám* a nechci nadále býti Bohem.“

(HLOUPÝ HONZA)

Slehla jedna rodička a zachtělo se jí *hlív*. Ale neměla koho poslat než syna, jenž byl úplně hloupý. Řekla: „Jdi, kup mně hlív, a dej pozor!“ Chlapec cestou stále říkal: „Hlívy.“ Pak se na něho vyřítili psi a on bráně se zapomněl, co matka
5 přikázala. Potom potkal jednoho muže i tázal se ho řka: „Milý, co jedí rády šesti-
nedělky? Pověz mi!“ A on mu odpověděl řka: „*Sie i ono*.“ I šel chlapec dále opakuje zase: „*Sie i ono*.“ A konečně potkal člověka, který nesl přikryté cihly, a tázal se ho řka: „Co neseš?“ On pak: „Nesu cihly.“ Tu chlapec: „Věřu, to je to, co matka chce jísti.“ I prosil ho, aby mu dal za groš cihel, a muž mu dal. A dav je do pytle, zanesl je domů. A když přišel, tázala se ho matka řkouc: „Koupils?“ I odpověděl:
10 „Koupil jsem.“ I děla matka: „Omyj a uvař mi je.“ Syn na to: „Je třeba je dřívě roztlouci.“ Na to matka: „Ba, cos to koupil?“ A on řekl: „Cihly jsem koupil.“

Matka: „Přece jsem ti kázala koupit hlívy.“ A on: „To je přece jedno a totéž, *cihly a hlívy*.“

Potom matka po porodu chtěla jít k úvodu, a řekla synovi: „Střez tu *vrat* a já půjdu *k úvodu*.“ I řekl si syn: „Podívám se přece, kam se matka uvede.“ A tak vzav vrata na záda šel za matkou. Ta se obrátila a uviděla ho, i řekla: „Přece jsem tí řekla, abys byl doma a hlídal vrata.“ On odpověděl: „Však hlídám, protože je tuhle nesu.“ Na to matka: „Ó synu, brzo budeš moudrý.“

1 *hlíva* houba – 5 *sie i ono* to i ono – 15 *úvod* obřad, kterým je matka novorozeněte očištěna a uváděna do kostela

(BERÁNEK NA KÁZÁNÍ)

Byl jeden plešatý muž a měl beránka. A kdekoli seděl, vždy si s ním hrál říkaje: „*Hup, berši! Hup, berši!*“ Jednou však šel na kázání *vzav s sebou stoličku* po pražském zvyku. A když seděl, *rozdřímá se* a počal s hlavou *kývati*. Beránek, kterého s sebou přivedl a který nikdy neustal choditi za ním, *kamž kolivěk jdieše*, když ležel u jeho nohou, jak uviděl, že jeho pán lysou hlavou *kývá*, mysle, že si s ním chce hráti, *rozběh se i da mu v samu lysinu, až se i s stoličku převrátí*.

(O DVOU BRATRECH)

Vypravuje se o dvou bratřích, z nichž jeden byl bohatý a druhý chudý. Tomu dával bohatý mnoho statku, ten však všecko utratil a byl ustavičně v nouzi. Jednou však bohatý, chtěje vyzkoumati, zda jeho bratr je tak chudý pro neštěstí nebo z nedbalosti nebo jinak, kázal mu, aby k němu přišel za město na určené místo. Bohatý vycházeje z města položil plný váček peněz na cestu, kterou měl onen přejíti, dáváje z úkrytu pozor, aby někdo cizí peněz nevzal. A chudý bratr přicházeje neviděl peněz, ležících uprostřed cesty, nýbrž minul je. I řekl mu bohatý bratr: „Ó nešťastný, cos myslil? Proč jsi neviděl peněz ležících na cestě a nezdvihl je?“ On pak odvětil: „Zavřel jsem oči, přemýšleje, jak chodí slepci.“ I děl mu bohatý bratr: „Nyní jsem poznal, že pro svou nedbalost jsi a budeš chud.“

PAŠIJE PRAŽSKÝCH ŽIDŮ

Latinská zábavná póza zpracovávala v podstatě tatáž themata jako zábavná próza česká. Proto se omezujeme (vedle exempel) jen na jedinou ukázkou, *Pašije pražských židů*. Je to podrobné vyličení protižidovských bouří, jež byly v Praze o velikonocích r. 1389, zajímavé zejména tím, že si jeho neznámý autor zvolil formu parodie; líčí totiž celý děj slovy a obraty, kterými evangelisté vypravují o umučení Kristově. Podobně se užívalo formy pašije nebo evangelia i jinde v Evropě buď při vyprávění pozoruhodných historických událostí, nebo k satirickým výpadům na některé zjevy tehdejšího života. U takovýchto parodií šlo většinou o dosažení komického účinku. Do jaké míry šlo o komický účinek autoru Pašije židovské, nedá se bezpečně rozhodnout; místy je však patrné, že se jeho posměch obrací nejen proti židům, ale i proti křesťanům.